

Americká prozaička, básnířka, dramatička a kritička Joyce Carol Oatesová se narodila 16. června 1938 v dělnické rodině v Lockportu, ve státě New York. Její matka Carolina (rozená Bush) byla ženou v domácnosti, otec Frederic James Oates pracoval jako nástrojař a konstruktér. Joyce byla nejstarší ze tří dětí – její bratr Fred junior se narodil v roce 1943 a sestra Lynn Ann v roce 1956 (je postižena autismem). Oatesová byla vychovávána jako katolička, nyní je ale ateistkou. Dětství prožila na rodinné farmě svých prarodičů nedaleko Erijského jezera blízko kanadských hranic (kraj Erie získal důležité místo v její románové i povídkové tvorbě, kde ho nazývá „Eden County“). Velký vliv na ni měla babička z otcovy strany, Blanche Woodside, která byla vášnivou čtenářkou. Právě ona přivedla Joyce k literatuře (věnovala jí knihu *Alenka v říši divů* od Lewise Carrola, jež na ni hluboce zapůsobila). Když ve svých čtrnácti letech dostala Joyce od babičky psací stroj, začala se věnovat psaní. Již v patnácti letech napsala svůj první román, vydavatelé ho však odmítli publikovat s tím, že je příliš depresivní.

J. C. Oatesová chodila do stejné jednotřídky jako její matka. Poté navštěvovala větší příměstské školy a následně studovala na střední škole Williamsville South High School, kde pracovala pro školní noviny. Maturitní zkoušku složila v roce 1956. Díky tomu, že získala stipendium, začala studovat angličtinu na Syrakuské univerzitě, kde absolvovala s vyznamenáním roku 1960. Následovalo postgraduální studium na univerzitě ve Wisconsinu, které ukončila v roce 1961 a získala magisterský titul. Oatesová byla v rodině první a jedinou absolventkou vysoké školy.

Během studia na wisconsinské univerzitě se seznámila s Raymondem Josephem Smithem, za kterého se v roce 1961 provdala (Smith se stal profesorem literatury a později také redaktorem a vydavatelem). Následujícího roku společně odešli do Detroitu, kde oba až do roku 1967 učili na univerzitě. Oatesová se v té době věnovala i psaní. Počátkem 60. let začala publikovat desítky povídek. Jelikož si již od dětství shromažďovala fiktivní příběhy, v nichž se odrážely její úvahy o světě, nešlo o běžné „první pokusy“, ale o hotové, formálně i myšlenkově dotážené práce. Její povídky se objevily již ve všech populárních i akademických časopisech. Vyskytují se v řadě významných antologií a téměř každoročně bývají součástí výběru nejlepších povídek roku.

První kniha povídek J. C. Oatesové vyšla roku 1963 pod názvem *By the North Gate* (*U severní brány*). Autorka v ní popisuje drsný venkovský život a tématicky čerpá ze svého dětství. V roce 1964 vydala Oatesová svou románovou prvotinu *With Shuddering Fall* (*Surový pád*). Mezi špičkové americké spisovatele, jako jsou John Updike, William Styron či Joseph Heller, ji vynesl její druhý román *Zahrada pozemských slastí* (1967). V něm na osudech trojice hrdinů sleduje život amerického venkova ve třicátých až šedesátých letech. Stejně úspěšný byl i její třetí román, nazvaný *Lidé na*

úrovni (1968), který vypráví tragický příběh osamělého chlapce a zároveň kritizuje americké měšťáctví a snobství. Rodiče hlavního hrdiny pocházejí z lepších kruhů a žijí v zajetí společenských konvencí. Jejich jediný syn Richard pociťuje trvalý strach z toho, že jej matka, kterou žárlivě miluje, opustí. Několik let po matčině smrti pak vypráví o tom, jak připravoval její vraždu. Vzpomínky zahrnují období mezi osmým až osmnáctým rokem Richardova života. Dramatický příběh matkovraždy a později sebevraždy poukazuje na to, jak mohou trpět děti, jež rodiče zahrnuli vším, kromě lidského tepla a citu.

Období, které autorka strávila se svým manželem v Detroitu, výrazně ovlivnilo její další tvorbu. Manželé se v roce 1967 stali svědky každodenního násilí, krvavých politických a rasových nepokojů. Právě tyto události inspirovaly J. C. Oatesovou k napsání mezinárodně úspěšného románu **Oni**. Poprvé byl publikován v červnu 1969 a autorka za něj získala knižní cenu National Book Award. Naturalistické dílo zachycuje život imigrantů v USA. Na třech hlavních postavách autorka ukazuje, jak je obtížné zařadit se do střední třídy a žít „americký sen“, třebaže se k němu každý snaží propracovat jinou cestou. Oatesová zastává názor, že dějiny existují pouze v osobních perspektivách, což také zmiňuje v úvodní autorské poznámce: „*Toto jsou dějiny v románové formě – přesněji řečeno v osobní perspektivě, což jsou jediné dějiny, které existují.*“ Román čtenáře výjimečným způsobem utvrzuje v tom, že celospolečenské dění má průkazný vliv na osudy jedinců (většinu hrdinů ovlivňuje negativně – frustrace, tendence k destrukci, averze apod.).

V roce 1968 přijala Oatesová nabídku přednášet na univerzitě ve Windsoru a s manželem se přestěhovala do kanadského Ontaria. Společně pak roku 1974 založili literární časopis The Ontario Review, v němž J. C. Oatesová působila jako zástupce šéfredaktora. Další stěhování následovalo v roce 1978, poté co jí univerzita v Princetonu nabídla místo profesorky. Díky iniciativě obou manželů vzniklo roku 1980 nezávislé vydavatelství Ontario Review Books. Oatesová však nezapomínala ani na literaturu a intenzivně se věnovala psaní.

O románu **Země divů** (1971) prohlásila: „*Stál mě nejvíc sil.*“ Jeho název je ironickým označením samotné Ameriky – země divů –, současně však představuje záhadný svět lidského mozku, v němž probíhají ty nejúžasnější a nejprekvapivější procesy spojené s vnímáním vlastního nitra. Dílo je působivou variací na téma násilí a generačních střetů, zasazených do prostředí středních vrstev. Neúspěšný otec a podnikatel Willard Harte vyvraždí až na syna Jesse celou svou rodinu. Chlapec je poté adoptován svatouškovským despotou, doktorem Pedersenem. Touha po domově a citu se stává vůdčí ideou hlavního hrdiny – Jesse úspěšně vzdoruje svému prokletí, vystuduje medicínu, ožení se a stane se otcem. Jeho milovaná dcera Shelley však utíká z domova do komunity hippies. Jesse ji pronásleduje a dostihne ji až v Torontu. V původní verzi románu skončila Shelley ve vodách Ontaria a Jesse nedokázal zabránit její smrti. Autorka ale později závěr románu přepsala a původní konec nahradila gestem otcovské moci nad životem dítěte. Oatesová ve svém díle pečlivě identifikuje

a následně analyzuje selhání společenstva ve velkoměstském regionu. Zlo, které vládne v temných koutech „země divů“, je však podle autorky tragicky dotvářeno lidmi samými. Rodí se z pocitů vlastní bezcennosti, sobectví a závisti. První část *Země divů* patří k tomu nejlepšímu, co J. C. Oatesová napsala. Střední spekulativní pasáže a závěrečný díl, kombinující er-formu s vnitřními monology a dopisy Shelley, však nejsou konzistentní. Oatesová ve svém románu zdánlivě logickým způsobem dotahuje již existující momenty hrůzy a násilí do extrémních poloh. Zřejmě ale neodhadla míru, takže příběh místy působí jako černá komedie, z níž se vytratilo seriózní jádro.

Vzrůstající zločinnost a její pasivní přijímání znepokojuje Oatesovou v románech *Do With Me What You Will* (*Dělej se mnou, co si přeješ*, 1973) a *The Assassins* (*Vrahové*, 1975). Zatímco v románové tvorbě se spisovatelka příliš neodchylovala od klasické formy, v povídkách ráda experimentovala. Uměleckého vrcholu proto dosáhla také díky svým povídkám, které publikovala ve sbírkách *The Wheel of Love and other Stories* (*Kolo lásky a jiné povídky*, 1970), *Marriages and Infidelities* (*Manželství a nevěry*, 1972) a *The Goddess and Other Women* (1974). V českém překladu vyšel v roce 1988 výbor z několika povídkových sbírek nazvaný *Bohyně a jiné ženy*.

Román z univerzitního prostředí *Nesvaté lásky* (1979) má v tvorbě J. C. Oatesové výjimečné místo. Autorka v něm zřejmě čerpala z vlastních zkušeností vysokoškolské profesorky a podařilo se jí vytvořit novodobou tragikomedii mravů – barvitou fresku jednoho akademického roku. Děj románu je prostý i složitý zároveň. Na univerzitu Woodslee ve státě New York přilétá z Anglie na místo čestného profesora poezie slavný básník Albert St. Dennis. Je očekáván s velkými nadějemi a pro ostatní pedagogy na univerzitě představuje symbol úspěchu. Jeho postava znázorňuje vysněný idol, jenž musí zapadat do konvenčního vzorce génia. St. Dennis však není modla, ale pouze člověk – starý pán, věčně podroušený, žijící už kdesi na pomezí mezi světem živých a zemřelých. Ostatní pedagogové se ho snaží využít ke svým vlastním záměrům. Každý z nich hraje svou roli, schovává se za maskou přátelství a bojuje za své cíle. Ve skutečnosti jde však o projev sobectví, žárlivosti a bezohlednosti. Román je obrazem života americké společnosti, zároveň je jakýmsi varováním i trpkou kritikou. Řadí se mezi význačná realistická a společenskokritická díla americké literatury dvacátého století.

V osmdesátých letech nastalo u J. C. Oatesové období oddechové četby. Věnovala se především rodinným tématům, která obohatila hororovými prvky. Mezi nejznámější díla z této doby patří např. *Bellefleur* (1980), *Angel of Light* (*Anděl světla*, 1981), *A Bloodmoor Romance* (*Bloodmoorský příběh*, 1982), *Marya: A Life* (*Život Marye*, 1986), *You Must Remember This* (*Tohle nezapomeň*, 1987) nebo *Americké chutě* (1989). V roce 1987 vyšla v Ontario Review esej nazvaná *On boxing* (*O boxu*), která dokazuje, že se autorka trvale zajímá o box, jež považuje za příhodnou metaforu moderního života. Není proto divu, že také její próza často obsahuje prvky silné fyzičnosti a ostrého boje.

Devadesátá léta znamenala v tvorbě Oatesové návrat k závažnějším tématům. Děj románu s rasovým podtextem *Nebe nikdy nepadá* (1990) je zasazen do padesátých let dvacátého století. Ve stejném období se odehrává i příběh románu *Foxfire: Confessions of a Girl Gang* (1993), na jehož motivy vznikl v roce 1996 melodramaticky laděný snímek režisérky Annette Haywood-Carterové nazvaný Foxfire. Příběh studentek, které jsou členkami dívčího gangu, je ve filmové verzi přenesen do devadesátých let dvacátého století. Hlavní roli nezkrotné a drsné rebelky zde ztvárnila herečka Angelina Jolie.

J. C. Oatesová je ve svých dílech trvale fascinována násilím. Podle vlastních slov násilí kolem sebe prostě cítí, a to jak ve smyslu strachu, tak ve smyslu touhy. Hororovým románem *Zombie* (1995), jenž je zpovědí bestiálního masového vraha, překročila dosavadní hranice umělecké únosnosti. Je však nutné připustit, že z docela banální zápletky dokázala vytvořit zajímavý, čtivý a poutavý příběh, za nějž získala v roce 1995 cenu Bram Stoker Award. Ústřední postavou románu je třicetiletý muž z dobré americké rodiny Quentin P., který dostal v mládí podmíněný trest za pohlavní zneužití dvanáctiletého chlapce a nyní je pod dohledem doktora i kurátora. Jeho snem je vytvořit si vlastní zombie, poslušnou, povolnou a podřízenou bytost. Ke splnění vlastních cílů využívá lidské oběti. Nazývá je „materiálem“ a provádí na nich lobotomie (násilím jim přerušuje nervové spoje v mozku). Příběh končí v okamžiku, kdy Quentin P. jednoho ze svých zombie „milosrdně“ zabije, nicméně své představy neopouští a zombie hodlá „vyrábět“ i nadále.

V roce 1996 vyšel román s názvem *We Were the Mulvaney*s, zachycující hořký příběh rodiny Mulvaneyovy. Rodiče čtyř ideálních dětí společně vytváří idylický obraz rodinné sounáležitosti. Po znásilnění dcery Marianny však dochází k postupnému rozvratu celé rodiny a nic není tak dokonalé, jak se původně zdálo. V roce 2002 byl podle románové předlohy natočen film *Ponížení*.

Celková úroveň literární tvorby J. C. Oatesové je značně kolísavá. Některé texty se řadí k absolutní světové špičce, jiné spadají do oblasti pokleslé literatury. Román *Americká balada* (1999) nebezpečně připomíná svět latinskoamerických telenovel. Poklidný život v malém newyorském městě naruší příjezd rodiny se záhadným přitažlivým mladíkem Johny Reddym. Události vrcholí v okamžiku, kdy je zastřelen movitý mileneček jeho svůdné matky. Johny se dává na útěk, takže vše nasvědčuje tomu, že vraždil on. To, co následuje – honička s policií, dopadení a soud –, pak ovlivní nejen Johnyho další život, ale také životy jeho tehdejších spolužáků ze střední školy. Kromě románové tvorby se Oatesová i nadále pilně věnovala psaní povídek, které uveřejňovala v povídkových souborech. Za zmínku stojí sbírka *Heat and Other Stories* (1991). Na motivy tří povídek z této sbírky vznikla v roce 1999 hraná celovečerní prvotina dokumentaristky Lisanne Skylerové nazvaná Chci tě poznat. V roce 1992 vyšel soubor povídek *Where is Here?*, následovaly sbírky *Will You Always Love Me? And Other Stories* (1996) a *The Collector of Hearts: New Tales of the Grotesque* (1998).

Rozsáhlý román *Blondýnka* (2000) je fiktivním životopisem americké filmové hvězdy Marilyn Monroe. Zachycuje osobní pocity i pohnutý osud nevyrovnané a přecitlivělé Normy Jeane (pozdější Marilyn). V roce 2001 byl podle předlohy románu natočen stejnojmenný film. Složitý vztah dvou zcela odlišných jedinců, stárnoucího spisovatele a extravagantní dívky, líčí román s názvem *Tetované děvče* (2003). V novele *Znásilnění* (2003) řeší J. C. Oatesová příčinu a následky brutálního znásilnění matky a její dvanáctileté dcery. Příběh se odehrává v okolí Niagarských vodopádů, ve světě amerického maloměsta, kde se obě hrdinky stávají terčem sousedských drbů a chutným soustem pro média i justiční aparát. Za svůj románový počín *Vodopády* (2004) získala Oatesová v roce 2005 prestižní francouzskou literární cenu Prix Femina. Děj příběhu opět situovala do atraktivního kraje Niagarských vodopádů. Toto nadpozemsky krásné místo je však zahaleno indiánskými legendami a podle místních obyvatel jsou magické vodopády proklety stovkami mrtvých duší, které se v nich rozhodly ukončit svůj život. Hrdinka románu Ariaah přijíždí do Niagary na svatební cestu, ta však končí tragicky. Její manžel spáchá pod tíhou událostí svatební noci sebevraždu skokem do hlubin vodopádů. Ariaah pak hledá vůli přežít všechny nástrahy svého dalšího osudu. Autorce se v tomto díle podařilo zachytit odvrácenou tvář Niagarských vodopádů. Poukazuje na to, že se pozemský ráj mění v místo, kde jsou obyvatelé pronásledováni tíživými rodinnými historiemi a jejich život ohrožuje aglomerace chemických podniků. Místní byrokracie navíc upřednostňuje pověst kraje jako turistického ráje před zdravím zdejších obyvatel. Román zobrazuje třicetiletou historii jednoho kraje a zároveň líčí osudy jedné rodiny.

V roce 2007 vyšlo nejosobnější a nejpůsobivější dílo J. C. Oatesové *Hrobařova dcera*. Děj tohoto psychologického románu se odehrává v USA v letech 1936–1999 a zachycuje osud Rebecy Schwartové, dcery židovských uprchlíků z nacistického Německa. Její otec, bývalý profesor matematiky, se naivně domnívá, že se mu v Americe podaří zapomenout na perzekuci, kterou zažil v Německu. Americká společnost však není k běžencům o moc přívětivější než ke svým menšinám. Ponižovaný a frustrovaný muž začne pracovat jako hrobník v malém městečku Milburn. Postupně však propadá alkoholu a vše skončí tragédií, při níž zabije svou manželku a spáchá sebevraždu. Osirelá Rebecca odchází ve třinácti letech z domova a protlouká se životem. Neustále utíká před svou minulostí a vlastní identitou. Závěr rodinné ságy, který tvoří korespondence mezi Rebeccou a její sestřenicí, je mistrovský a má kvalitu Dostojevského rukopisu. Autorka věnovala román své babičce Blanche, která byla skutečnou hrobařovou dcerou a jejíž životní osudy ji inspirovaly. Zároveň je toto dílo jakousi poctou tzv. mlčící generaci, dětem druhé světové války, z nichž se mnohé musely „znovu narodit“, aby překonaly dědičná traumata.

Mezi další významná románová díla J. C. Oatesové patří *Stýskání po mámě* (2005), *Black Girl/White Girl* (2006), *My Sister, My Love* (2008), *Little Bird of Heaven* (2009), *A Fair Maiden* (2010) a *Mudwoman* (2012). Publikovala také řadu povídek ve sbírkách *Faithless: Tales of*

Transgression (2001), *Wild Nights!* (2008), *Sourland: Stories* (2010), *The Corn Maiden and Other Nightmares* (2011), *Black Dahlia & White Rose* (2012) aj.

Manželství J. C. Oatesové bylo bezdětné, s R. J. Smithem ji však spojovalo mnoho společných zájmů, oba nadevše milovali literaturu. Lásky k manželovi byla pro Oatesovou vždy na prvním místě a upřednostňovala ji i před svým psaním. V únoru 2008 však Raymond Smith nečekaně podlehl komplikovanému zápalu plic. Autorce se zhroutil celý svět. Svému téměř padesátiletému soužití s manželem věnovala knihu vzpomínek *A Widow's Story*, která vyšla v roce 2011. Několik měsíců po smrti milovaného manžela se stalo něco nečekaného – spisovatelka potkala svou druhou životní lásku, Charlese Grosse, za něhož se v březnu 2009 provdala. O pět měsíců později se přestěhovali do nového domova, pár kilometrů od centra města Princeton.

Autorka již několik desetiletí vydává pravidelně romány, povídky, básně, eseje, divadelní hry a literárně kritické články. Několik knih, většinou detektivních románů, uveřejnila také pod pseudonymy Rosamond Smith a Lauren Kelly. Ve své bohaté literární tvorbě nezapomněla ani na děti a mládež, kterým věnovala knihy *Come Meet Muffin!* (1998), *Big Mouth & Ugly Girl* (2002), *Where Is Little Reynard?* (2003), *Freaky Green Eyes* (2003) nebo *Naughty Chérie!* (2008). Mezi její básnické sbírky patří *Anonymous Sins & Other Poems* (1969), *Angel Fire* (1973), *Invisible Woman: New and Selected Poems* (1982), *Tenderness* (1996) aj. Za hranicemi USA je J. C. Oatesová známá spíše jako prozaička, ale ani její divadelní tvorba není zanedbatelná. Napsala hru *Miracle Play* (1974) a další dramata publikovala ve sbírkách *Three Plays* (1980), *In Darkest America* (1991) aj. V roce 1994 byla její hra *The Perfectionist* dokonce nominována na cenu nejlepší současné americké hry.

J. C. Oatesová je nositelkou řady literárních cen. Dvakrát se dočkala nominací na Nobelovu cenu. Novela *Black Water* (1992), romány *What I Lived For* (1994) a *Blondýnka* (2000) byly nominovány na Pulitzerovu cenu. V roce 2007 vyšla v nakladatelství Harper Collins kniha o životě Joyce Carol Oatesové nazvaná *The Journal Of Joyce Carol Oates 1973–1982*. Editorsky se na ní podílel Greg Johnson, který se o první dámu současné americké literatury dlouhodobě zajímá.

Spisovatelka Joyce Carol Oatesová patří k nejtalentovanějším a nejvýraznějším umělcům moderní americké literatury. Literární plodnost a lehkost, s jakou píše, však někdy vzbuzuje více podezření než obdivu. Mnozí kritici jí vyčítají, že kvantita jejího díla často zastiňuje kvalitu. Oatesová o svém psaní řekla: „Vše, co píše, se dotýká tajemství lidských emocí. ... Zajímá mě jediné, a to morální a sociální problémy mé generace.“ Základním tématem její tvorby je existence člověka uprostřed „víru bytí“, strhávajícího tak snadno do nebytí. Zaměřuje se na duchovní, sexuální a intelektuální úpadek moderní americké společnosti. Život svých postav líčí v těsné souvislosti s hospodářským a společenským vývojem USA a na podkladě individuálních osudů pak vytváří jakési dějiny v románové formě. Americká literatura má spoustu kronikářů své doby, mezi nejspolehlivější z nich právem patří spisovatelka J. C. Oatesová.

(Zpracovala: Lenka Štolfová)